

Scenariusz lekcji

Temat: Obwarzanek pełny na brzegach, a pusty w środku? O kulturze pogranicza polsko-słowackiego

Cel ogólny:

Uczniowie zapoznają się z informacjami o dawnej i współczesnej kulturze pogranicza polsko - słowackiego.

Cele operacyjne:

Uczeń:

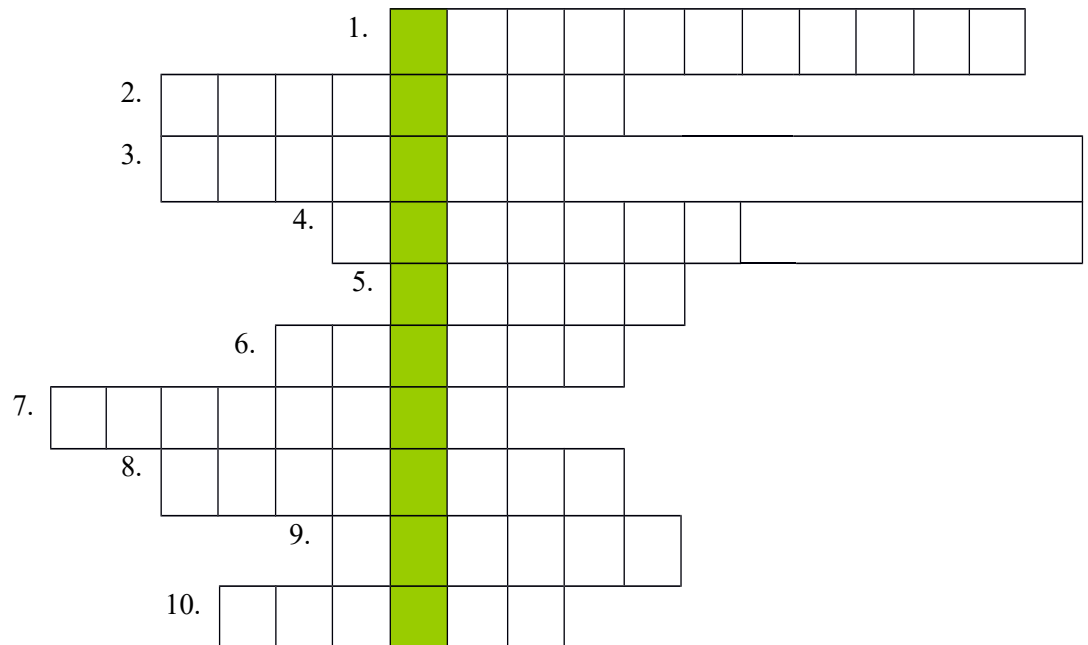
- zna i definiuje pojęcia: pogranicze, człowiek pogranicza,
- zna podstawowe informacje o kulturze Rusinów i Żydów.

Czas zajęć: 45 min.

Metody i formy pracy: Wykład, dyskusja, karta pracy, prezentacja Power Point, praca indywidualna, praca grupowa.

1. Nauczyciel rozpoczyna zajęcia od podania tematu i wyjaśnienia, skąd pochodzi trawestacja cytatu w nim zawartego – są to słowa Józefa Piłsudskiego „Polska jest jak obwarzanek – pełna na brzegach, a pusta w środku”. Nauczyciel wprowadza pojęcie Kresów i kultury pogranicza. Przykładowe definicje tych pojęć znajdują się w „Zbiorze informacji dla nauczyciela”. Następnie przywołuje krótki rys socjologiczno-kulturowy dotyczący mniejszości narodowych niegdyś zamieszkujących współczesne pogranicze polsko-słowackie. Uczniowie wykonują notatki na karcie pracy (ćwiczenie 1). Na podstawie tekstu socjologicznego (załącznik 1), wykładu i dyskusji w grupach uczniowie wykonują ćwiczenie 2 z karty pracy.
2. Nauczyciel przedstawia prezentację Power Point, na której znajdują się najbardziej charakterystyczne elementy kultury omawianego regionu (prezentacja znajduje się na stronie projektu <http://naszekarpaty.pol-slov.eu/multimedia>). Uczniowie wykonują notatki na karcie pracy.
3. Na podstawie zdobytej wiedzy uczniowie rozwiązują krzyżówkę z załącznika 2.
4. Jako podsumowanie lekcji nauczyciel powraca do pytania postawionego w temacie i prosi uczniów o wyrażenie swojej opinii na ten temat.
5. Jako zadanie domowe nauczyciel poleca uczniom obejrzenie filmu „Wino truskawkowe” lub innego podejmującego problematykę współczesnego pogranicza polsko-słowackiego.

Rozwiąż krzyżówkę

1. jedno z dwóch głównych wyznań rusińskich
2. jedna z grup Rusinów
3. żydowskie miejsce modłów
4. rusiński naszyjnik
5. nazwa rusińskiej chaty
6. siedmioramienny świecznik
7. ich nazwa pochodzi od słowa "wół"
8. ludowa koszula rusińska
9. cotygodniowe święto żydowskie
10. kawałek płótna, złożonego wpół, z otworem na głowę, zakończony czterema sznurkami

Rozwiązanie krzyżówki:

1. prawosławie
2. Łemkowie
3. synagoga
4. krywulka
5. chyża
6. menorah
7. Bojkowie
8. soroczka
9. szabat
10. cycełe

Załącznik 1

Marek S. Szczepański, Anna Śliz

Pogranicza w perspektywie socjologicznej

Pogranicza to obszary obrzeżne państw, które charakteryzują się przede wszystkim kulturowym zróżnicowaniem i długim trwaniem, gdyby posłużyć się terminem Fernanda Paula Braudela, współtwórcy historycznej Szkoły Annales (Braudel 1976, 1977). Współczesna socjologia przyjmuje perspektywę historyczną analizy pogranicza, koncentrując się na badaniu przede wszystkim kontaktów społeczno-kulturowych pomiędzy dwoma lub większą liczbą narodowych, etnicznych grup, a także cywilizacji, których efektem jest specyficzna rzeczywistość społeczno-kulturowa, ekonomiczna i polityczna. Jednakże pogranicze, tak definiuje socjologia tę specyficzną rzeczywistość, to nie wyłącznie kontakt odmiennych społeczno-kulturowych światów, ale również nowa jakość tożsamości społecznej i całości kulturowych (Gołdyka 2013: 12-13).

W literaturze socjologicznej istnieje rozróżnienie na pogranicze geograficzne i kulturowe. Te pierwsze to przestrzeń wzdłuż granic państw. Drugie, to obszary peryferyjnie ułożone, gdzie wśród mieszkańców istnieje świadomość społecznej odrębności, a regionalny układ kultury to wieloletnie przenikanie kultur i tradycji o zróżnicowanej proveniencji (Szczepański 1999: 13). To świat nieredukowalny do żadnej konkretnej kultury, ale zawierający w sobie zarówno elementy wywodzące się z różnych kultur, jak i specyficzną, sobie tylko przypisaną wartość. Pogranicze to terytorium zderzenia kultur, które prowadzi zarówno do zgodnej koegzystencji, jak i konfliktów, często w sferze symbolicznej. Pogranicze to ludzie i ich światy, gdzie zakorzenieniu we własnej kulturze towarzyszy równocześnie uczestnictwo w wielu odmiennych systemach kultur. Zasadniczą kwestią pogranicza pozostaje przestrzeń, która kolejno skupia wszelkie cechy społeczno-kulturowe, ekonomiczne i polityczne przypisane pograniczom. To przestrzeń, w ramach której występują trwałe i wieloaspektowe kontakty pomiędzy różnymi grupami kulturowymi. Pogranicza to przestrzeń nawiązywania i utrzymywania kontaktów międzykulturowych, które kształtują więzi między przedstawicielami różnych kulturowych światów.

Źródło: http://pogranicze.uni.opole.pl/biblioteka/docs/tom2/szczepanski_sliz_t2n1.pdf

Zbiór informacji dla nauczyciela

Kresy – ziemie znajdujące się na skraju państwa, pogranicze;

kresy stanowią jedyny w swoim rodzaju równoważnik nazwy geogr., obejmujący kilka regionów, krajin, obszarów etnicznych, uznanych jednak za obszar pol. swojskości; termin będący synonimem „małej ojczyzny” Polaków poddanych tzw. repatriacji po II wojnie światowej.

Zakres znaczenia terminu „kresy” ulegał hist. zmianom. W XVII–XVIII w. przez Kresy (nazwa własna) rozumiano wąski pas ziem pogranicznych (ukrainnych — jak je zwano) w południowo-wschodniej części Rzeczypospolitej; samo jednak pojęcie „kresy” pojawiło się dopiero w latach 50. XIX w., wprowadzone przez W. Pola w rapsodii rycerskiej *Mohort* (wyd. 1854); użyte w znaczeniu staropol., jako określenie żyjącego własnym rytmem odległego pogranicza, wkrótce nabrało pod względem geogr. znaczenia szerszego — oznaczało bowiem południowo-wschodnie ziemie dawnej Rzeczypospolitej, utracone w wyniku zaborów na rzecz Rosji, w nomenklaturze ros. zw. guberniami południowo-zachodnimi, czy też Krajem Południowo-Zachodnim. Na pocz. XX w., a zwłaszcza w okresie II RP, znaczenie tego pojęcia (pisanego wielką literą), uległo rozszerzeniu także na obszar byłego W. Księstwa Litew. oraz dawną wschodnią Galicję; w tym czasie Lwów i Wilno stały się gł. miastami kresowymi. Jednocześnie pojawiło się pojęcie Kresy Utracone, czyli Kresy Zewnętrzne, (niekiedy także: Kresy Dalsze), przez co rozumiano ziemie dawnej Rzeczypospolitej utracone na rzecz ZSRR w wyniku pokoju ryskiego z 1921. Kresami (Kresami Wewnętrznymi) stały się wówczas ziemie położone między wschodnią granicą państwa a linią Bugu. W świadomości Polaków Kresy były określoną rzeczywistością przypominającą dni chwały i potęgi, ale też klęski i męczeństwa. Kresy południowo-wschodnie stanowiły obszar wzajemnego przenikania kultur, odbywającego się w warunkach pokrewieństwa językowego i wspólnoty pochodzenia; nie występowały na nich wyraźne bądź trwałe granice polit., kulturowe, etniczne.

Kresy zostały utrwalone w micie kształtowanym od XVII w. gł. przez literaturę, jako obszar będący szkołą pol. rycerstwa i etosu rycerskiego; stąd tematem najwyższych pochwał i mitologizacji stały się przewagi odnoszone tam w nieustających wojnach przez rycerzy pol., którzy byli idealizowani i przedstawiani jak antyczni herosi, co m.in. przyczyniło się do powstania w pol. myśli polit. i szerzej, w pol. świadomości, idei jedności tych obszarów z całą Polską i integrowania tamtejszych kultur z kulturą ogólnopolską. O popularności i sile oddziaływania pojęcia Kresy na wyobraźnię Polaków okresu II RP świadczy wielość organizacji społ. i polit. mających słowo kresy w swojej nazwie. Po agresji ZSRR na Polskę 17 IX 1939 obszar Kresów należących do II RP znalazł się pod okupacją sowiecką (okupacja sowiecka w Polsce 1939–41), a po ataku Niemiec na ZSRR (22 VI 1941) — pod okupacją niemiecką. W tym też czasie nastąpiło wielkie nasilenie konfliktów narodowościowych na obszarze K., mających charakter tzw. czystek etnicznych; konflikt dotyczył gł. stosunków między ludnością ukr. a ludnością pol. zamieszkałą na Wołyniu i we wschodniej Galicji. Po II wojnie świat., kiedy wschodnia granica Polski została ustalona na Bugu, Kresy pozostały poza terytorium Polski; pojęcie Kresy zostało wyrugowane ze słownika nar. pojęć, w PRL było wręcz słowem zakazanym.

Począwszy od 2. poł. XIX w. (zwłaszcza w okresie nasilenia germanizacji), w publicystyce polit. pojawiło się pojęcie k. stosowane także w odniesieniu do ziem pol. znajdujących się pod panowaniem pruskim (kresy zachodnie, kresy północne), częściej jednak w tym wypadku posługiwano się terminem „pogranicze” (J.L. Popławski identyfikował k. ze wszystkimi pol. ziemiami pogranicznymi). Pojęciem Kresy Zachodnie szczególnie często posługiwała się publicystyka ND. Mianem tym zwykle określano Górny Śląsk, Śląsk Opolski, Pomorze. K. zachodnie rozciągały się, wg niektórych publicystów, po Odrę i Nysę. W II RP terminu Kresy używano także, ze względów polit., na określenie różnych innych

obszarów spornych, np. Spisza i Orawy (tzw. Kresy Południowe), czy też pogranicza pol.-litew.-białoruskiego.

Źródło: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/kresy;3927350.html>

Pogranicze

1. «obszar w pobliżu granicy dzielącej pewne przestrzenie»
2. «okres, stan lub obszar, w którym graniczą ze sobą dwie kultury, epoki itp.»

Źródło: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/pogranicze.html>

Pogranicze polsko-słowackie – mieszkańcy, rys kulturowy i socjologiczny

Wielonarodowość świetnie zauważalna była w czasach dwudziestolecia międzywojennego II Rzeczypospolitej. W odrodzonym kraju Polacy stanowili zaledwie około 69% całego społeczeństwa, trzecią część stanowiły zatem osoby innych narodowości: Ukraińcy (określani wówczas jako Rusini) ok.15%, Żydzi ok.9%, Białorusini ok.5%, Niemcy ok.2,5% oraz około 1% innych narodowości. Oczywiście dane te trzeba traktować jako orientacyjne, nawet dziś istnieją pewne problemy z ustaleniem dokładnej liczebności poszczególnych grup narodowościowych, co wynika przede wszystkim z niejasności terminologicznych, oraz z faktu, że w okresie dwudziestolecia międzywojennego nie wykryła się jeszcze świadomość narodowa wielu grup ludności, np. na Polesiu występowała grupa ludności określająca się jako „tutejsi”. Problemem ówczesnego państwa polskiego był niechętny, a nawet wrogi stosunek do Polski ludności zaliczanych do „mniejszości”, co bardzo widoczne było po działaniach mniejszości niemieckiej w kampanii wrześniowej 1939 roku, czy działania Ukraińców wobec Polaków w trakcie II wojny światowej. Strona polska nie pozostawała dłużna próbując „polonizować” inne narodowości oraz kolonizować osadnikami wojskowymi tereny wschodnie. Problemu napięć narodowościowych niestety młodemu państwu nie udało się rozwiązać.

Źródło: <http://peku.pl/414/wielonarodowosc-polski-na-przestrzeni-wiekow>

CZŁOWIEK POGRANICZA

Termin odnoszący się do „osoby tolerancyjnej, często o splątanych korzeniach rodzinnych, którą cechowały empatia, krytyczny patriotyzm, odporność na narodowe fobie, biegłość w językach, ciekawość innego i, połączona z otwartością na świat, miłość do swojej małej ojczyzny”.

Źródło: Krzysztof Czyżewski, Linia powrotu, Sejny: Wyd. Pogranicze, 2008, s. 14.

